

Heinrich Schlier - život za Božju riječ*

Alfred SCHNEIDER

Sažetak

Uz 20 godišnjicu smrti njemačkog teologa Heinricha Schliera, koji u sebi spaja najvrednije sastavnice protestantske i katoličke biblijske baštine, autor pruža uvid u njegov život i djelo. Pod vodstvom Rudolfa Bultmanna, Schlier se posvetio proučavanju Poslanice Efežanima, što ga je uvjerilo da Crkva o kojoj ta poslanica govori izvorno živi u Rimokatoličkoj crkvi uza sve njezine sjene i slabosti. Ta i još neke druge spoznaje utemeljene na Novom zavjetu dovode ga do obraćenja na katolicizam, poslije čega nastavlja istraživački rad pretežno pismenim putem. Objavio je osim tri velika komentara još i niz manjih radova. U njima pruža uvid u gotovo sve teme Novog zavjeta uz dvije stožerne: Riječ Božja i Crkva. Privlači ga prije svega izgradnja Crkve, otkrivanje otajstvenih dubina Božje riječi i prenošenje njezina bogatstva drugima. Govor mu je teološki trijezan, promišljen, meditativan. S tim svojstvima Schlier može našem vremenu, gladnom zdrave biblijske hrane, nešto kazati.

1. Život i djelo

Prošle se godine na drugi dan Božića navršilo 20 godina od smrti čovjeka koji je opečatio teologiju dvadesetog stoljeća, a pritom ostao gotovo nepoznat široj javnosti, štoviše, čak i na njemačkom jezičnom prostoru kome je pripadao. To je teolog, stručnjak za Novi zavjet, egzeget Heinrich Schlier. Čitav je život posvetio uranjanju u otajstveno bogatstvo Božje riječi i posredovanju tog bogatstva drugima. Našem vremenu, toliko rastrganom nemirima, izgrizenom sumnjama a gladnom zdrave biblijske hrane, ima ovaj čovjek nešto kazati. Dvadeseto je stoljeće obilježeno ne samo velikim otkrićima na području prirodnih znanosti, nego i buđenjem biblijske svijesti u svim Crkvama. Heinrich Schlier sudjeluje u tom buđenju spajajući u sebi najvrednije sastavnice protestantske i katoličke biblijske baštine. S protestantske je strane donio metodu proučavanja Svetoga pisma i ljubav za pisanu Božju riječ, a s katoličke duboku i smirenu vjeru punu pouzdanja u živu predaju Kristove

* Autor je 1978. na Teološkom fakultetu Družbe Isusove u Frankfurtu na Maini obranio doktorsku radnju *Wort Gottes und Kirche im theologischen Denken von Heinrich Schlier (Riječ Božja i Crkva u teologiji Heinricha Schliera)*. Dvaput je posjetio profesora Schliera u Bonnu i u osobnom razgovoru dobio od njega dragocjene upute i informacije.

Crkve. Ovaj nas čovjek uči čitati Sveto pismo, utirući tako putove ekumenskom zbližavanju koje upravo na području biblijskih znanosti već donosi vidljive plodove.

Rođen je 31. ožujka 1900. u Bavarskoj u mjestu Neuburg an der Donau. Gimnaziju pohađa u Ingolstadt, evangeličku teologiju studira u Leipzigu i Marburgu gdje g. 1926. postiže licencijat, a g. 1930. preuzima kao pastor upravu župe. Oženjen je i otac četvero djece, a najmlađa kćer Veronika nastavit će očevo djelo, te pripremiti za tisak njegovu dotada još neobjavljenu ostavštinu. Nakon habilitacije g. 1928. na sveučilištu u Jeni najprije je izvanredni a potom redoviti profesor na fakultetima u Jeni, Marburgu, Halleu. Predavačku mu djelatnost često ometaju. nacistički vlastodršci, jer je pripadao onom krilu protestantske Crkve koja se kao *Bekennende Kirche* zauzimala za slobodu vjere protiv nacističkog progona. Od g. 1945. nositelj je katedre za Novi zavjet i povijest stare Crkve na Evangeličkom teološkom fakultetu u Bonnu i dekan toga Fakulteta. Od g. 1946. član je ekumenske radne skupine evangeličkih i katoličkih teologa. Godine 1952. napušta na vlastiti zahtjev katedru za Novi zavjet na protestantskom fakultetu i otada predaje na istom fakultetu starokršćansku literaturu honorarno. U jesen g. 1953. provodi šest tjedana u Rimu, gdje ga je primio papa Pio XII., a 25. listopada te godine pristupa Katoličkoj crkvi.

Schlierov je prijelaz uzbunio mnoge protestantske teologe koji su u tom, možda najdarovitijem učeniku Rudolfa Bultmanna, vidjeli nadu svoje biblijske znanosti. To se obraćenje, međutim, nije dogodilo naprečac, nego je dugo dozrijevalo. Iskrena pobožnost njegova oca koja je, kako sam veli, u mnogočemu nosila katoličko obilježje, te tolerantno ozračje njegove bavarske domovine sačuvalo ga je od protukatoličkog afekta, a susreti sa značajnim osobama katolika među kojima on sam ističe isusovca Ruperta Mayera, te opata Angelusa iz opatije Ettal, gdje je provodio odmor, sve više mu upravljaju pogled prema Rimokatoličkoj crkvi. Glavni je poticaj, međutim, došao iz same Biblije. Proučavajući novozavjetne spise shvatio je da Novi zavjet poznaje načelo usmene predaje i njezina razvoja kao što to naučava Katolička crkva.

Proučavajući Poslanicu Efežanima, Schlier dolazi do uvjerenja da Crkva o kojoj ta poslanica govori, izvorno živi u Rimokatoličkoj crkvi, uza sve slabosti njezinih članova i struktura. Svjedočanstvo Ivanova evanđelja po kojem Riječ postade tijelom, pa sve što pripada tijelu jest i može biti sredstvo božanskoga Logosa, uvjerilo ga je da u Crkvi smije i mora postojati sakrament, dogma i crkveno pravo što protestantizam odbacuje, a katolička vjera zastupa. Činjenica da je Bog po utjelovljenju Sina izgovorio svoju posljednju, neopozivu riječ i time čitavoj ljudskoj povijesti dao pravac i pečat poslije kojega više nema povratka u nemirne vode sumnje i nesigurnosti kojom je obilježena protestantska teologija zaokružila je njegov katolički svjetonazor. Nemirno ozračje protestantske teologije otjeralo ga je napokon iz protestantizma, kao što mi sam reče u osobnom razgovoru. Nije ipak iza sebe

porušio sve mostove, nego je sačuvao poštovanje prema svojim učiteljima a s nekima je od njih, posebice s Bultmannom, ostao u prijateljskom odnosu. Njihovu je baštinu znao stvaralački ugraditi u svoj vlastiti teološki lik.

Prešavši na katolicizam, s Karlom Rahnerom pokreće teološki niz *Quaestiones disputatae*, a od g. 1962. do g. 1978. sudjeluje u pripremi ekumenskoga prijevoda Novoga zavjeta, *Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift*. Savjetnik je komisije za biblijska pitanja i komisije za vjeru i ćudoređe pri Njemačkoj biskupskoj konferenciji, te počasni doktor u Innsbrucku, Würzburgu i Salzburgu. Posljednjih godina života sudjeluje u radu župnog vijeća katoličke župne zajednice sv. Mihaela u Bonnu, gdje povremeno propovijeda i drži biblijska predavanja. Kratko prije smrti održao je jednoj zajednici redovnica niz predavanja o Pavloj poslanici Filipljanima. Prevodio je pritom tekst izravno iz grčkog izvornika uvodeći tako slušateljice u meditativno bogatstvo tog spisa. Ta su predavanja poslije izdana kao knjižica te predstavljaju neku vrstu Schlierove oporuke. Potresno je slušati kako taj čovjek, nakon što je u životu iskusio patnju zbog svoje službe istini, a zadnjih godina propatio i muku pokoncilskih previranja, stojeći na rubu groba, zajedno sa svetim Pavlom izdiže radost kao moto svoga života, radost nedjeljivu od križa, radost što je može dati samo Bog. »Biti kršćanin znači radost« – njegova je posljednja poruka. Umire 26. prosinca 1978., a 29. je pokopan u Bonnu.

Nabrajanje Schlierovih djela ne može, dakako, nadomjestiti čitanje teksta, ali pruža okvirni dojam o jedinstvu Novoga zavjeta koje se zrcali u njegovim spisima, a Schlier ga je uvjerljivo protumačio u članku *Über Sinn und Aufgabe einer Theologie des Neuen Testaments – O smislu i zadaći teologije Novoga zavjeta*.¹ Novi se zavjet, prema Schlierovu tumačenju, sastoji od spisa odnosno skupina spisa koji su gledom na svoje podrijetlo, oblik, namjeru, značenje i sadržaj međusobno vrlo različiti. Jedinstvo im ne nalazimo na površini, nego u pozadini. Svima im je naime zajednički izvor: Isusova djela, povijest, život, smrt i uskrsnuće, *Jesusereignis*, kao i vjera Pracrkve, koja se probudila u susretu s tom poviješću. Svjedoci su budućim naraštajima predali oboje, i svjedočanstvo svoje vjere i riječ o Isusovoj povijesti, ali ne kao puki izvještaj, nego kao zov koji traži odgovor čitava života.² Ako novozavjetne spise čitamo osluškujući pažljivo njihov, između redaka skriveni govor, i mi se nalazimo na putu prema izvoru njihova otajstvenog jedinstva.

Prvi Schlierov znanstveni rad nije posvećen nekom biblijskom spisu nego sedmerim poslanicama antiohijskog biskupa Ignacija. Na poticaj svog učitelja Rudolfa Bultmanna piše Schlier g. 1929. doktorsku disertaciju pod naslovom *Religionsgeschichtliche Untersuchungen zu den Ignatiusbriefen* (Religijsko povijesna istraživanja Ignacijevih pisama) u kojoj on otkriva misaoni svijet

1 *U Besinnung auf das Neue Testament*, Freiburg 1967, str. 7–24.

2 *V. nav. dj.*, str. 8.

antiohijskog biskupa Ignacija, osobito lik mučenika te odnos između Crkve i Otkupitelja. Protestanti smatraju tog praksiškog pisca s kraja prvog i početka drugog stoljeća »prvim katolikom« i jednim od krivaca za katoličko usmjerenje Heinricha Schliera. Ignacije je naime gledao Crkvu okupljenu oko svoga biskupa koji predstavlja Krista i daje joj jedinstvo. Studirajući Ignacijeve spise, Schlier je otkrio Crkvu koja će otad biti glavna tema njegova istraživanja. »Die Kirche ist mir aufgegangen bei Ignatius« (Crkvu sam otkrio kod Ignacija) rekao mi je on sâm u usmenom razgovoru.

Vrhunac Schlierova znanstvenog rada tri su velika komentara: poslanice Galaćanima,³ Efežanima⁴ i Rimljanima.⁵ Prvi se odlikuje preciznom egzegezom i tankočutnom interpretacijom Apostolovih misli, pa je Schlieru prisrbio istaknuto ime među njemačkim egzegetima. Drugi ubraja protestant Käsemann »u najvažnije komentare našeg stoljeća, koji svim budućim tumačima Poslanice Efežanima postavlja mjerilo što ga nije moguće lako nadvisiti.«⁶ Komentar Poslanice Rimljanima, Schlierovo najveće djelo, plod je dugogodišnjeg rada na tom novozavjetnom spisu. Schlier mirno i trijezno tumači Apostolov tekst otkrivajući mu ne samo literarni smisao nego i duhovne dubine, pa ga s korišću može čitati i laik. Posljednje Schlierovo djelo *Grundzüge einer paulinischen Theologie*⁷ (Osnovne crte pavlovske teologije) kruna je njegova stvaranja. Pregledno i jasno razvija on ovdje cjelovitu sliku Boga, svijeta, Krista, Evanđelja, Crkve, i to ne kao rekonstrukciju Pavlove teologije, nego kao vlastitu teologiju nadahnutu Pavlovom mišlju. Četiri knjige sabranih članaka s više od 80 radova obuhvaćaju šaroliko mnoštvo novozavjetnih tema, među kojima je na prvom mjestu Crkva sa svojim vidicima i problemima, njezino jedinstvo, službe, otajstvo i dr. Crkvi su posvećena i druga značajna djela od kojih vrijedi spomenuti iscrpni prikaz novozavjetne ekleziologije, *Ekklesiologie des Neuen Testaments* (Ekleziologija Novoga zavjeta).⁸ Od Matejeva evanđelja sve do Knjige Otkrivenja otkriva Schlier - u tom djelu lik Crkve kako su je shvaćali novozavjetni pisci u doba dok je ona i sama još tražila svoj identitet, premda je u sebi već nosila puninu svoga otajstvenog blaga.

Krist i Duh Sveti se razmjerno rijetko pojavljuju u naslovima Schlierovih djela, ali im ipak daju snažan pečat. Nadvremenska dimenzija Kristova lika, njegova preegzistencija, utjelovljenje i jedinstvo s Crkvom, Kristovo predanje na križu u kojem su svi ljudi postali jedan novi čovjek, Kristov ponovni do-

3 Göttingen 1949 (1. izd.).

4 Düsseldorf 1957 (1. izd.).

5 Freiburg 1977.

6 E. Käsemann. Das Interpretationsproblem des Epheserbriefes, u: *Exegetische Versuche und Besinnungen II.*, Göttingen 1964., str. 253.

7 Freiburg 1978.

8 U: *Mysterium salutis 4/1*, Einsiedeln 1972.

lazak i konačna punina svega svijeta u Kristu, vidici su koje Schlier razvija na temelju Pavlovih poslanica, prije svega Poslanice Efežanima. Kristovi časni naslovi o kojima govori Ivanovo evanđelje i Krist u praktičanskoj kristološkoj vjeroispovijesti zaokružuju tu Kristovu sliku. O Duhu Svetom i njegovu djelovanju govori osim nekoliko pneumatoloških članaka čitava Schlierova ekleziologija. Duh je sveposvećujuća moć Boga objavitelja i sila Isusove nazočnosti u svijetu, on prožima Crkvu i daje joj rast, te je vodi prema Kristovoj punini. Razdoblje između dva Kristova dolaska vrijeme je Crkve, vrijeme Duha Svetoga. Izliven u ljudska srca vodi on Crkvu i svijet prema Kristovoj punini.

Među novozavjetnim spisima i skupinama spisa, Schlier se najčešće bavi Pavlovim i deuteropavlovskim poslanicama.⁹ Tri velika komentara i 24 egzegetsko teološka članka otvaraju dubok pogled u Pavlovu misao, osobito u njegovo shvaćanje Crkve. Slijede Ivanovi spisi s 13 članaka koji su Schlieru plodan izvor kristoloških razmatranja. Povremeno se on zaustavlja na Lukinu evanđelju i Djelima apostolskim, zatim na Markovu evanđelju, poslanicama Timoteju, Titu i drugima. U krajnjoj liniji govori iz Schlierovih spisa čitav Novi zavjet, njegovo skriveno ali stvarno jedinstvo. Gledom na oblik i vrstu Schlierova se djela razlikuju na ona u kojima autor egzegetski raščlanjuje novozavjetne tekstove i pri tomu sâm ostaje u pozadini da bi Božja Riječ progovorila svojom vlastitom snagom i na ona u kojima autor, na temelju svog obilnog biblijskog iskustva, zauzima stavove prema aktualnim pitanjima današnjega trenutka i daje na njih odgovore. U prvu skupinu pripadaju veliki komentari, kao primjer druge spominjemo njegov malen ali značajan članak *Das bleibend Katholische. Ein Versuch über ein Prinzip des Katholischen (Neprolazno katoličko. Pokušaj o načelu katoličkoga)*,¹⁰ u kojem on dubokim pogledom pokazuje žarišta krize u vremenu prijeloma. Schlier nije pisao samo znanstvena djela, nego je pridonosio i biblijskoj informaciji širih slojeva. U tu je svrhu napisao tumačenje Prve poslanice Solunjanima, knjižicu o mucu po Marku, adventska razmatranja *Der Herr ist nahe (Gospodin je blizu)*¹¹ koja su prevedena i na hrvatski jezik, te već spomenuta predavanja o Poslanici Filipljanima. Između te dvije skupine nema oštre granice, jer i veliki komentari i egzegetski članci pružaju zdravu i razumljivu hranu onome koji se zanima za Sveto pismo te je spreman o njemu razmišljati.

Schlierov je govor teološki trijezan, duboko promišljen te zato i razumljiv. Kad obrađuje neki problem, misao mu se ne gubi u obilju dokaznog materijala, premda on i njime suvereno vlada, nego na temelju pojedinih

9 Deuteropavlovskim poslanicama nazivamo one spise Novoga zavjeta koji nose ime apostola Pavla, ali ih, prema mišljenju današnje biblijske znanosti, nije napisao (odnosno diktirao) sam Pavao, nego po njegovu nalogu ili u njegovu duhu netko od njegovih suradnika.

10 U *Das Ende der Zeit*, Freiburg 1972., str. 297–320.

11 Freiburg 1975.

biblijskih tekstova otkriva spasopovijesne cjeline. Sam je rekao: »Mi mislimo da se meditiranjem dva–tri biblijska odlomka može otkriti ono bitno. Leksikalni postupak, kako god bio koristan i potreban, ne može nadomjestiti razmišljanje, nego tek pripremiti. Često on samo rastresa.«¹² Da bi mnogo rekao, Schlieru nije potrebno mnogo riječi. Značajka je njegova opusa da se pretežno sastoji od kratkih djela. S malo stranica znade on pokazati velike vidike. Pa ipak njegova riječ nije škrta niti jednolična. Stil mu je uglađen, formulacije jedinstveno lijepe. U isto je vrijeme zahtjevan, valja ga meditirati, ne tek čitati. U tome prepoznajemo tragove Heideggera i njegova egzistencijalno–filozofskoga govora. Kad se Schlier suprotstavlja opasnim i sumnjivim strujama, čini to hrabro i jasno vođen brigom za čistoću i izvornost kršćanske poruke. Zaokuplja ga jedino istina, do mode, modernosti i duha vremena ne drži on ništa. U raspravi je plemenit i dostojanstven, poštuje one koji drukčije misle, daleko je od svake polemike. Izgradnja Crkve nije samo središnja tema Schlierovih djela nego i osobni zakon njegova stvaranja.

2. Crkva - Tijelo Kristovo

Prvi Schlierov znanstveni susret s Poslanicom Efežanima, i po njoj s Crkvom, dogodio se u njegovoj habilitacijskoj radnji *Christus und die Kriche im Epheserbrief (Krist i Crkva u Poslanici Efežanima)*.¹³ Na pozadini mitskoga govora onog vremena nastojao je rasvijetliti misaoni svijet te poslanice koja se i sama djelomično služi mitskim govorom. Pritom je jasno pokazao granicu između mitskih maštanja, rasprostranjenih tada u gnostičkim pokretima, s jedne, i novozavjetne poruke koja izvire iz Kristove povijesti i njegova djela, s druge strane. Dok mitovi pripovijedaju izmišljene priče, Novi zavjet navješćuje događaj koji se zbilo na poznatom mjestu i u određenom trenutku povijesti. Povijesnost evanđeoske poruke i nepovijesnost mita glavna je razlika i nepremostiv jaz među njima. Schlier ga ističe kad god pronalazi usporednice i jezične srodnosti između mitskih spisa i Poslanice Efežanima. Oslobođenje se po shvaćanju gnostičkih mitova postiže naporom uma, odakle čitavom pokretu naziv gnoza, spoznaja. Nutarnji stav koji poruka Evanđelja želi probuditi u čovjeku jest zahvaljivanje i poniznost obdarenoga, u gnozi je to samosvijest koja može prijeći u oholost te spriječiti čovjeku pravi susret s istinom i njezinim otajstvenim dubinama. Prema gnozi spasava se samo malo povlaštenih ljudi, prema Evanđelju Bog poziva na spas sve ljude. Svjesni te razlike, novozavjetni se pisci, osobito pisac Poslanice Efežanima, bez ustručavanja služe mitskim govorom kad žele ljudima onoga vremena protumačiti natpovijesni značaj Kristova života i smrti. Zadaća je budućih naraštaja prevesti taj govor u jezik novih vremena. Taj će posao, prema

12 Die Verkündigung im Gottesdienst der Kirche, u: *Die Zeit der Kirche*, Freiburg 1972., str 245.

13 Tübingen 1930.

Schlierovu tumačenju, poći za rukom samo »ako ga nosi i drži živa predaja Crkve kojoj je povjereno crpsti iz Novoga zavjeta, te ako je prevodilac otvoren na dvije strane: prema čitavom događaju spasa koji je u apostolskoj predaji došao do riječi i prema svem bogatstvu ljudskog govora koji je tu poruku u sebe primio«. ¹⁴ Povjerenje u Bože djelo spasa, s jedne strane, i u ljudsku riječ, s druge strane, most je koji povezuje povijesne ponore. Mentalitet mita i mitskog umovanja pratit će poput sjene evanđeosku poruku kroz svu povijest, pa i onda kad arhaični oblici mitskog govora nestanu s pozornice, a zamijene ih prirodoznanstvene i tehničke kategorije.

Poznavanje mitskog nazivlja, kojim se povremeno služi Poslanice Efežanima, pomaže čitati je ali ne može uvesti u njezinu tajnu. Tajna će se otkriti onome koji je spreman poistovjetiti se na otajstven način s piscem, svjedokom dogođenog spasa. Toga je Heinrich Schlier bio duboko svjestan. Studirajući novozavjetne tekstove on ne bježi od molitvenog uranjanja u njihovo ozračje, osobito ono kojim odiše Poslanica Efežanima. Zapazio je da pisac poslanice, prije nego što će otkriti svoje blago, želi u čitatelju probuditi raspoloženje kakvim je sâm obuzet. On oduševljeno govori o Crkvi, zanesen je njezinom pojavom. U njoj gleda posljednju veliku objavu Božje mudrosti (usp. Ef 3,10), puninu Kristova bogatstva (usp. Ef 1,23), svetu i čistu Kristovu Zaručnicu (usp. Ef 5,27), sveti hram u kojem kroz sve vjekove odjekuje Božja slava (usp. Ef 2,21; 3,21). Sve što na njoj vidi potiče ga na klicanje. Taj nam je zanos to čudniji, što pisac Poslanice nije slijep za ljudske slabosti u Crkvi. On pozna grješnu prošlost njezinih članova (usp. Ef 2,2-3), i njihovu sadašnju ugroženost od starih grješnih navika. Opominje ih, upozoruje, potiče da se čuvaju, jačaju, mole (usp. Ef 4–6). Pogled mu je stvaran, a istodobno zanesen. Kako je to moguće?

Zacijelo je i Schlier postavio to pitanje, jer je i prije i poslije svoga prijelaza bolno kušao ljudske slabosti crkvenih ljudi i s jedne i s druge strane. Odgovor je našao u Poslanici Efežanima. Iz njezinih riječi ne govori ljudska mudrost, nego mistični doživljaj. Vizija Crkve u Duhu, kolijevka je tog novozavjetnog spisa. Njezin studij stoga nužno uključuje molitvu da Bog dadne srcem vidjeti ono što je Pavao gledao dok ga je pisao, molitvu da »Otac slave obdari kršćane duhom mudrosti i objave« (usp. Ef 1,17). U pozadini Schlierova opusa osjeća se prisutnost te molitve. Molitva mu je pokazala i na kakvo se tlo Objava može spustiti.

Poslanica počinje hvalospjevom. Pisac na početku kliče i zahvaljuje Bogu za njegovo spasiteljsko djelo koje objavom otajstva postaje vidljivo te dolazi do riječi u povijesti (usp. Ef 1,3-10). Hvalospjev prati poslanicu od početka do kraja. On spaja trenutke mističnog zanosa s mirnim hodom kroz svagdašnjicu. Iz njega raste usrdna prošnja (usp. Ef 1,16-17; 3,14 sl.), on povezuje

14 Das Neue Testament und der Mythos, u *Besinnung auf das Neue Testament*, Freiburg 1967., str. 95.

pastira s vjernicima i vjernike međusobno. A kad se u drugom, poučnom dijelu poslanice, pogled potpuno usmjeri prema vjernicima, zanos će se pretvoriti u pouku, ohrabrenje opomenu. Hvalospjev nosi i tumači Poslanicu Efežanima. Prisutan je kad apostol uranja u dubinu osobne kontemplacije, kao i onda kad govori o svagdašnjim dužnostima ili šalje pozdrav. Djeluje iz pozadine. Oči pisca i čitatelja neprestano se dižu prema Ocu Slave (v. Ef 1,17). Klanjanje i pohvala su prostor u kojem se oči čovjekova duha čiste i otvaraju za nebeske stvarnosti, osobito ako je riječ o Crkvi. Pjevanje hvale Bogu liječi čovjeka od svih gorčina i čini ga sposobnim vidjeti u Duhu stvari koje su zemaljskim očima skrivene. Ako je on uz to, poput Schliera, oboružan snagom bultmannovske metode u proučavanju biblijskog teksta, onda će njegovo tumačenje odisati i znanstvenom ozbiljnošću i molitvenom toplinom, svojstvenom Evanđelju.

Opremljen ovim znanstvenim i duhovnim kvalitetama, Schlier slijedi korak po korak tekst Poslanice Efežanima, osluškuje njezin između redaka skriven govor, te u njemu otkriva pravu fizionomiju Crkve. Temeljnu joj crtu nalazi u središnjem dijelu Poslanice, gdje stoji da pokršteni pogani zajedno s pokrštenim Židovima čine jedno Kristovo tijelo, dionici su iste baštine (v. Ef 3,6). U biblijsko je vrijeme vladao nepomirljiv razdor između te dvije skupine, a ovaj etničko religiozni razdor slika je svih međuljudskih rascjepa, te ujedno posljedica i znak čovjekova raskida s Bogom. Ponovno uspostavljeno jedinstvo na svim razinama najdublja je tajna Crkve. Ostvarenje tog jedinstva počinje u vječnosti. Prije postanka svijeta Bog već nosi u svojim mislima Crkvu, gleda je i ljubi onim istim pogledom koji odvijeka počiva na njegovu Sinu (usp. Ef 1,4–5). Crkva nije plod povijesnog razvoja s njegovim hirovima, ni proizvod fizičkih, bioloških ili psiholoških zakona, ne temelji se na ljudskom dogovoru i njegovim dometima, nego na vječnoj Božjoj volji.

Taj svoj temelj Crkva ne može izgubiti, pa ni onda kad se odjene u grješno ruho i uđe u nemirne vode povijesnih tijekova. Na tom svom odvijeka zacrtanom temelju moći će ona neprestano pronalaziti i obnavljati svoj nadvremenski identitet. U njemu će otkrivati i smisao svega stvorenog svijeta. Jer Bog je, gledajući odvijeka, Crkvu nosio u sebi i odluku da čitav svijet sjedini u Kristu, koji je njezina Glava (usp. Ef 1,9). U redu provedbe Božjih planova pojavljuje se Crkva na kraju vremena, ali u redu ontičkih i milosnih temelja prethodi ona svemu svijetu, daje mu smisao i cilj. U svojoj je biti usmjerena prema njemu, zamišljena i stvorena zato da ga prožme Kristom.

Drugi se čin rađanja Crkve odigrao na Kristovu križu. Po smrti i uskrснуću Isusa Krista otkriva se pred očima svijeta tajna, odvijeka skrivena u Božjim mislima. Kristovom je smrću iscrpljena moć smrti, a raspeti i uskrslu Krist nadmoćan je sada svemu što u sebi nosi klicu smrti, on je, »iznad svakog Vrhovništva i Vlasti i Moći i Gospodstva (...), i sve mu je podloženo pod noge« (v. Ef 1,21–22). Svojim je životom obuhvatio te na križ ponio Židove i pogane, tj. sve međusobno zavađene ljude mireći ih međusobno i s Bogom:

»U svome je tijelu uništio neprijateljstvo« (Ef 2,16). Iskonski je izvor svih neprijateljstava *Zakon*, u prvom redu onaj pisani starozavjetni, židovski zakon sa svojim propisima i zahtjevima, pa svaki zakon ovoga svijeta koji djeluje u povijesti, te napokon zakon »u mojim udovima« koji čovjeka vuče u grijeh (v. Rim 7,7s). Zahtjev koji se izvana nameće rađa u nezaštićenu čovjeku otpor i neprijateljstvo prema onome koji mu ga nameće. Odatle pak težnja sama sebe ostvariti, koja čovjeka vuče u samodopadnost i bezakonje, te ga napokon čini Božjim neprijateljem i neprijateljem ljudi. Kristovom je smrću stavljen izvan snage »zakon zapovijedi« (Ef 2,15), uništena je »pregrada razvojnica« (Ef 2,14), koja je dijelila sve slojeve stvarnosti i u temeljima je uspostavljeno sveopće pomirenje. Umjesto svemirske »daljine« zavlada je »blizina«: »vi koji некоć bijaste daleko dođoste blizu po Krvi Kristovoj« (Ef 2,13).

Kristovo na križu raspeto tijelo proteže se u svemirsku »dužinu, širinu, visinu i dubinu« obuhvaćajući u sebi »svu puninu Božju« (Ef 3,18) i sve dimenzije čovjekova svijeta. Ljudima je u tom Kristovu raspetom tijelu otvoren životni prostor mira, u njemu je u klici već prisutna Crkva. Prisutno je naime sve ono milosno bogatstvo koje će jednom kolati njezinim žilama. U tom je smislu to žrtvovano tijelo već Crkva gledana u svojoj najdubljoj ontičkoj i milosnoj stvarnosti. Duh Sveti će proširiti njezine dimenzije i izgraditi je u vidljivu zajednicu Kristovih vjernika. Očima vjere ona je na križu već vidljiva. Kršćanin obdaren »Duhom mudrosti i objave« (v. Ef 1,17) kadar je u viziji križa otkriti ispod svih tamnih crta otajstvenu puninu Crkve, te na licu raspetoga Krista prepoznati i čitavu Crkvu i svakog pojedinog njezinog člana.

3. Riječ Božja i riječ ljudska

Schlier promatra Crkvu dinamično, pod vidikom njezina rasta, kojemu je izvor naviještanje Evanđelja. Riječ Božja je uz Crkvu drugo veliko žarište njegova stvaranja. U nizu spisa tumači on veliku dramu Božje riječi od njezina pradavnog navještaja u djelu stvaranja, preko njezina povijesnog početka u pozivu Starog Izraela, i njezina vrhunca u djelu i osobi Isusa Krista sve do njezine trajne djelatne prisutnosti u Crkvi. Na vidjelo izlaze otajstvene dubine i snaga Božje riječi, njezina božanska i ljudska dimenzija, njihov međusobni odnos, sklad i napetosti, te zahtjev što ga Božja riječ upućuje čovjeku. O tom zahtjevu i o čovjekovu odgovoru, koji se zbiva u poslušnosti vjere, napisao je Schlier djelce *Nun aber bleiben diese drei (Sada ostaje ovo troje)*,¹⁵ naime, vjera ufanje i ljubav kao sažetak kršćanskoga života. Na ovom se trolistu rado i inače zadržavao i nadahnuto o njemu pisao i govorio. Crkva je za Schliera eshatološka veličina. Njezinom je prisutnošću započelo posljednje razdoblje ili biblijski rečeno »novi eon«, »Božje vrijeme«. Izgrađujući Crkvu Božja riječ goni svijet prema njegovu svršetku. Taj se svršetak ne zbiva tek

¹⁵ Einsiedeln 1971.

u dalekoj budućnosti, nego je on funkcija sadašnjosti. O dinamičnom, eshatološkom značaju vremena napisao je Schlier zapažene stranice u okviru svojih komentara a valja spomenuti članak *Das Ende der Zeit (Svršetak vremena)*¹⁶ i *Zum Verständnis der Geschichte nach der Offenbarung Johannis (Shvaćanje povijesti prema Ivanovu Otkrivenju)*.¹⁷ Među novozavjetnim temama što ih Schlier vođen Božjom riječju obrađuje nalazi se i problem čovjeka. Njegovi spisi sadrže pravu malu antropologiju: studiju o čovjekovu srcu, o čovjeku u svjetlu ranokršćanskog navještaja, o slavi Božjoj koja svijetli u čovjekovu srcu, o čovjeku kao području sukoba između svjetla i tame, o njegovoj slobodi, miru itd.

Metodu istraživanja svetopisamskih tekstova naučio je Schlier od Rudolfa Bultmanna, što mu je omogućilo temeljit i ozbiljan znanstveni pristup Svetom pismu kao literarnom djelu. Bultmann je oštroumno zapazio slojevitost novozavjetnih tekstova, osobito Evanđelja. Ona nam ne prenose samo događaj Isusova života, »Jesusereignis«, nego svjedoče i vjeru Pracrkve koja je u svome krilu iznjedrila naša evanđelja. Tu je spoznaju Schlier prihvatio što mu je omogućilo da na temelju novozavjetnih tekstova duboko uđe u otajstvo Božje riječi i razvije otajstvenu sliku Crkve, Tijela Kristova. Od svog će se učitelja Schlier, međutim, ubrzo udaljiti. Bultmann je uza svu oštroumnost svojih spoznaja ostao zarobljen sumnjom glede povijesne stvarnosti Isusova života. Prema njegovu je uvjerenju vjera Pracrkve stvaralački oblikovala i tako promijenila Isusovu sliku, pa mi danas ne znamo što je on stvarno radio i govorio. To nam, veli Bultmann, nije ni potrebno, jer nas ne spašavaju povijesni podaci o Isusu, nego vjera u njega. To je doduše istina, ali vjera ne može živjeti ni plodove donositi u zrakopraznom prostoru sumnje koju je Bultmann iza sebe ostavio.

U tom ozračju nije mogla ni znanost dulje vrijeme opstati, pa su se i protestantski teolozi iz kruga Bultmannovih učenika vratili sredinom ovoga stoljeća povjerenju u povijesnu istinitost evanđeoskih izvještaja potaknuti predavanjem što ga je g. 1953. u tom smislu održao Ernst Käsemann, jedan od njihovih prvaka. Schlier je to učinio ranije i radikalnije. Sačuvavši znanstvene tekovine Bultmannove baštine i ostajući s njime u prijateljskom odnosu, prihvatio je katoličko povjerenje u moć Božje riječi koja ostaje sebi istovjetna i onda kad se odjene u lomno ruho ljudskoga govora. Stoga nam je ona pouzdan put u istinu Isusove povijesti, premda ne pruža fotografski točnu reprodukciju svih njezinih obrisa.

Od svog učitelja Schlier nije primio samo znanstvenu metodu. Velike ideje Bultmannova sustava naći će se i kod njega, ali nove i drukčije. To u prvom redu vrijedi za egzistencijalnu intepretaciju Svetoga pisma. Bultmann je htio riječ Biblije približiti današnjem čovjeku, da bi je ovaj razumio

16 U *Das Ende der Zeit*, Freiburg 1972.

17 U *Die Zeit der Kirche*, Freiburg 1972.

i u njoj prepoznao Božji govor, te mu dao odgovor. Zapreka su tom razumijevanju mitske predodžbe u kojima se kreće Novi zavjet. One su prema Bultmannovu shvaćanju nespojive sa suvremenom slikom svijeta i s čovjekovim shvaćanjem sama sebe.

Osnovno pitanje stoga glasi: Je li poruka Novoga zavjeta tako vezana uz mitsku sliku svijeta, te zajedno s njome mora nestati? Kako se međusobno odnose mit i evanđelje? Bultmann ne traži rješenje u tome da se Novi zavjet pročisti od mitskih sastavnica te svede na nekoliko čudorednih načela, kao što je to pokušavala protestantska liberalna teologija prošlog stoljeća, nego u tome da se on u svojoj cjelini demitologizira, tj. egzistencijalno interpretira.

Metodu egzistencijalne interpretacije našao je Bultmann u Heideggerovoj egzistencijalnoj filozofiji i njegovu shvaćanju povijesti. To je shvaćanje snažno djelovalo i na Schliera, te mu pomoglo oblikovati svoj vlastiti svjetonazor o povijesti spasa i o povijesti uopće. Povijest po Heideggerovu učenu nije niz činjenica koje se pred nama odvijaju na svjetskoj pozornici, a mi ih promatramo iz udaljenosti ravnodušnog promatrača, nego ponuda koja čovjeka želi poučiti kako da shvati i ostvari sama sebe. Ona *traži* odgovor i odluku. Govor evanđelja može stoga razumjeti samo onaj koji zauzme osobni stav prema njemu, te ga prihvati ili odbije. Namjera evanđelja i nije pripovijedati dogođene činjenice, nego progovoriti čovjeku o njemu samome, protumačiti mu njegovu vlastitu egzistenciju. Prema Novom zavjetu dva su temeljna oblika egzistiranja: nevjerni, neotkupljeni koji bi htio sam sobom raspolagati, sâm sebi dati smisao u sadašnjosti i budućnosti, pa ga upravo zato i gubi, i vjerni, otkupljeni koji sebe shvaća kao Božje stvorenje, te po vjeri u Božju milost dopušta da mu Bog daruje život i oslobodi ga. To znači eshatološki egzistirati. Eshatološka egzistencija nije očekivanje završetka svijeta na kraju dana, nego život u vjeri. Svršetak se već sada događa po vjeri. Vjerom u Božje otkupiteljsko djelo koje se dogodilo na Kristovu križu i u njegovu uskrsnuću čovjek prelazi iz neotkupljene egzistencije u otkupljenu. Sve ovisi o tome da križ postane stvarnost sadašnjeg trenutka, da ga čovjek osobno susretne i doživi. Do tog susreta dolazi kad se navješta evanđelje. Krist je stvarno među nama prisutan u kerigmi, u navještaju evanđelja.

Uvjerenje da je Krist prisutan u riječima evanđelja uz egzegetsku je metodu najvrednije što je Bultmann ostavio svojim učenicima u baštinu. Kad se, međutim, postavi pitanje u čemu se ta prisutnost sastoji i kako se ona ostvaruje, mišljenja se razilaze. Prema Bultmannu, Kristova prisutnost u riječima evanđelja isključuje svaku drugu vrstu. njegove prisutnosti. Bultmann ne priznaje ni sakrament, ni crkvenu službu, ni bilo koji drugi znak Kristove prisutnosti. Po tom je on na crti protestantskog naučavanja koje odbacuje ontičke stvarnosti u djelu spasa smatrajući ih magijom i mitologijom, a priznaje samo egzistencijalne, osobno doživljene. Taj dogmatski apriorizam spriječio je Bultmanna da bez predrasuda pristupi evanđeoskom tekstu i otkrije mu zadnju dubinu. Schlier je pošao drugim putem. Za njega

evanđelje ne treba demitologizirati, jer je Kristovim djelom mit već razbijen. Čitava Crkva sa svim svojim životnim oblicima nosi u sebi Krista prisutnoga. Među njima je ipak na prvom mjestu Božja riječ, jer se njezinim naviještanjem Crkva rađa.

Držeći se tog načela, mogao je Schlier uvjerljivo pokazati da je Krist prisutan u riječima evanđelja. U svom izlaganju polazi on od činjenice da je u svijesti i životu Pracrkve vrhovni autoritet Božja Riječ ili naprosto *Riječ*. Ona *raste, trči, širi se, proslavlja se* (usp. Dj 6,7; 12,24; 13,49 i dr.). Ta je Riječ, očito, Krist sam prisutan po Duhu Svetome. Njegova se prisutnost u Riječi ne može usporediti ni s jednim drugim, nama poznatim, načinom prisutnosti jedne stvorene stvarnosti u drugoj. Može se tumačiti jedino iz nje same, a sve ostale međusobne prisutnosti u njezinu svjetlu. Nije moguće najprije umom dokazati da se Krist nalazi u riječima evanđelja, pa ga onda prisutna gledati, nego se valja najprije vjerom pokloniti njemu ovdje nazočnome i tek se tada otvaraju oči za tu jedinstvenu prisutnost i njezino bogatstvo. Tada Duh Sveti daje čovjeku i razumske kategorije kojima će tu stvarnost donekle izraziti. Kršćanin živi u vremenu i prostoru pa smije postaviti pitanje: *gdje* je to Krist prisutan kad se čuje riječ evanđelja? U euharistiji se prema katoličkom vjerovanju, Krist nalazi pod prilikama kruha i vina. Riječ evanđelja odijeva Krista također u niz javnih prilika i po njima ga stavlja u prostor i vrijeme. Te su pojavne prilike ljudska riječ sa svom svojom dubinom i širinom, sav njezin svijet. Ove prilike nisu, međutim, raspršene u vremenu i prostoru, nego se, kao u žarištu, sastaju u ljudskom srcu. Čovjek srcem čuje riječ, prihvaća je, svjesno i osobno na nju odgovara. Krist ulazi u njega, mijenja ga te postaje vidljiv u njegovu životu. Tijekom čitavog života događa se pretvorba čovjeka u Krista, ako se on ustrajno hrani na neiscrpivom vrelu evanđelja. Heinrich Schlier je to činio sa strastvenom ljubavi prema Božjoj riječi i druge je njome hranio. Hoće li se ta strast probuditi danas i na našim prostorima?

Literatura

Literaturu ovog članka čine u širem smislu riječi sva ona djela koja su autoru poslužila u pisanju doktorskog rada, a sadrže 111 brojeva Schlierovih djela, 40 radova protestantskih i katoličkih autora o Schlieru i o srodnim područjima. Ovdje spominjem samo ona djela koja su važna za ovaj prilog.

I. Djela Heinricha Schliera

- Besinnung auf das Neue Testament. Exegetische Aufsätze und Vorträge*, Freiburg 1967.
Das Ende der Zeit. Exegetische Aufsätze und Vorträge, Freiburg 1971. (2. izd.)
Der Brief an die Epheser. Ein Kommentar, Düsseldorf 1971. (7. izd.)
Der Geist und die Kirche. Exegetische Aufsätze und Vorträge, Freiburg 1980.
Die Zeit der Kirche. Exegetische Aufsätze und Vorträge, Freiburg 1972. (5. izd.)

Ecclesiology des Neuen Testaments, u *Mysterium Salutis* 4/1, Köln 1972.
Grundzüge einer paulinischen Theologie, Freiburg 1978.
 Kurze Rechenschaft, u *Bekenntnis zur katholischen Kirche*, Würzburg 1956.
Wort Gottes. Eine neutestamentliche Besinnung, Würzburg 1958.

II. Literatura o Schlieru i o srodnim područjima

Bultmann, Rudolf, *Glauben und Verstehen*. 1, 2, 3, Tübingen 1958.
 Fürst, Walter, *Kirche oder Gnosis? Heinrich Schliers Absage an den Protestantismus*, München 1961.
 Heidegger, Martin, *Sein und Zeit*, Tübingen 1949.
 Käsemann, Ernst, Das Interpretationsproblem des Epheserbriefes, u *Exegetische Versuche und Besinnungen II.*, Göttingen 1964.
 Löser, Werner, Im Spiegel der Zeit. Theologie als Vermächtnis Heinrich Schliers, u: *Geist und Leben* 1979.
 Schnackenburg, Rudolf, Zeit Jesu – Zeit der Kirche. Zum 75. Geburtstag von H. Schlier, u *Christ in der Gegenwart* 1975.
 Schneider, Alfred, *Wort Gottes und Kirche im theologischen Denken von Heinrich Schlier*, Frankfurt/Main 1981.

HEINRICH SCHLIER – LIFE FOR THE WORD OF GOD

Alfred SCHNEIDER

Summary

On the occasion of the twentieth anniversary of the death of the German theologian Heinrich Schlier the author of the article reflects on the life and works of a theologian that connected the most valued elements of Protestant and Catholic bible heritage. Under the guidance of Rudolf Bultmann, Schlier dedicated himself to the study of the Letter to the Ephesians, which convinced him that the Church to which the reading alludes to can authentically be found in the Roman Catholic Church, with all its faults and misgivings. This and some other revelations found in the New Testament lead to Schlier's conversion to Catholicism after which he continued his research activities.

Besides writing three big commentaries he also published many smaller papers. Within these writings he covered almost all the themes of the New Testament, with the two major works being on the Word of God and the Church.

He is foremostly engaged in the development of the Church, the uncovering of the mysteries of the Word of God and the handing on of this richness to others. His words are stable, well thought through and contemplative. With such attributes Schlier can surely help the current age hungry for healthy biblical studies.

